

Novinarska etika i sekundarna viktimizacija u štampanim medijima u Srbiji¹

Dragana Božović²

Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Srbija

doi:10.5937/comman12-14246

Sažetak: Navođenje podataka kojima se krši pravo na dostojanstvo, privatnost i bezbednost žrtava veoma je česta neprofesionalna praksa novinara u izveštavanju o kriminalu. Na ovaj način stvaraju se uslovi za nastanak sekundarne viktimizacije koja se manifestuje kroz pogoršavanje negativnih posledica koje su nastale kažnjivim delom. Cilj ovog rada je da ispita koliko štampani mediji u Srbiji izazivaju sekundarnu viktimizaciju ne poštujući etička načela prilikom izveštavanja o žrtvama krivičnih dela. Primenjena je analiza sadržaja novinskih tekstova o žrtvama nasilja u porodici u periodu od 1. januara do 30. juna 2016. godine. Rotacioni uzorak obuhvatio je štampana izdanja tri dnevna lista različite uređivačke koncepcije sa nacionalnom pokrivenošću: kvalitetne dnevne novine *Politika*, polutabloidni list *Blic* i tabloidne novine *Kurir*. Radi potpunijeg sagledavanja poštovanja etičkog kodeksa novinarstva u izveštavanju o nasilju u porodici, za potrebe istraživanja intervjuisani su članovi Saveta za štampu. Rezultati istraživanja su pokazali da postoje razlike između analiziranih dnevnih listova u pristupu temi nasilja u porodici. Polutabloidni list *Blic* je u analiziranom periodu načinio najveći broj propusta, zatim slede novine tabloidnog karaktera *Kurir*, dok se u *Politici* našao značajno manji broj tekstova koji stvaraju uslove za sekundarnu viktimizaciju žrtava ovog krivičnog dela. Otkrivanje identiteta, neopravdano traganje za razlozima nastanka nasilja i navođenje drugih podataka koji nisu u direktnoj vezi sa informativnošću teksta nego ulaze u domen privatnog, neki su od najčešćih etičkih prekršaja novinara.

Ključne reči: etika, novinarstvo, sekundarna viktimizacija, nasilje u porodici, štampani mediji, Srbija

¹ Ovaj rad je proistekao iz master teze „Sekundarna viktimizacija u štampanim medijima u Srbiji – period od 1. januara do 30. juna 2016. godine“, odbranjene na Univerzitetu u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 25. maja 2017. godine.

² Kontakt s autorom: dragana.bozovic5@gmail.com.

1. Uvod

U ispunjavanju svojih društvenih funkcija, od medija se očekuje da ljudima pruže informisanje, obrazovanje i zabavu. Informativna funkcija podrazumeva izveštavanje o različitim događajima, pojavama i zbivanjima o kojima javnost ima interesa da zna. U takve događaje spadaju i kriminal, tragedije, nesreće i slične negativne pojave kojima se ugrožavaju život i fundamentalna prava članova jednog društva.

Nekada se takva povreda interesa, prava ili imovine dogodi u krugu koji čini mesto odrastanja i saživota između članova primarne društvene grupe kakva je porodica. Tada se mesto zajedničkog života, bilo da su članovi porodice povezani emotivnom vezom, krvnim, adoptivnim ili tazbinskim srodstvom, pretvara u mesto na kome je ponašanjem jednog člana ugrožen telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice, što se kvalifikuje kao krivično delo nasilja u porodici.

Različiti profesionalci koji reaguju u ime državnih organa za sprečavanje nasilja, pomoć i podršku žrtvama, imaju odgovornost da učine da se žrtva oseti zaštićenom, ali i da kroz razumevanje okolnosti u kojima se našla, pruže pomoć za njen psihički oporavak. U sličnoj bi ulozi, koja podrazumeva poštovanje bola i razumevanje teške situacije žrtve, trebalo da budu i medijski profesionalci kada izveštavaju o događajima nasilja u porodici. Oni treba da ispune svoju funkciju u društvu i obaveste javnost o ovoj nepoželjnoj pojavi, ali takođe i svoju profesionalnu, zakonsku, ali pre svega ljudsku obavezu o poštovanju žrtava i njihove nesreće.

Viktimizacija predstavlja proces postajanja žrtvom, odnosno trpljenje radnje kažnjivog dela. Negativne posledice koje nastaju samim krivičnim delom mogu se dodatno pogoršati izlaganjem javnosti priče o nasilju. Naime, otkrivanjem identiteta žrtava, traganjem za razlozima nastanka nasilja ili opisom nasilne scene u medijima, krše se medijski zakoni i etički kodeks novinara, ali još važnije, takvo postupanje novinara često može izazvati teške i nepopravljive posledice po samu žrtvu: da je izloži pretnjama i ponovnom riziku da postane meta istog ili drugog učinioca, da prouzrokuje odbacivanje i osuđivanje od strane prijatelja i zajednice u kojoj živi, da oteža proces oporavka nanošenjem novih psihičkih povreda (trauma, ponovnog proživljavanja, depresije, anksioznosti i slično). Ovi rizici predstavljaju samo deo mogućih negativnih posledica koje nastaju

usled neadekvatnog medijskog izveštavanja. U literaturi je ovakvo pogoršavanje stanja žrtve označeno pojmom sekundarne viktimizacije.

Predmet ovog rada biće sekundarna viktimizacija u štampanim medijima u Srbiji prilikom izveštavanja o krivičnom delu nasilja u porodici i njegovim žrtvama. Cilj rada je da pokaže jesu li i na koji način žrtve ovog krivičnog dela sekundarno viktimizovane u štampanim novinama na našim prostorima. Da bi se to utvrdilo, obavljena je kvantitativno-kvalitativna analiza sadržaja natpisa u dnevnim listovima koji se rasprostiru na teritoriji cele zemlje u rotacionom uzorku sačinjenom od štampanih izdanja kvalitetnih dnevnih novina *Politika*, polutabloida *Blic* i tabloidnih novina *Kurir* u periodu od 1. januara do 30. juna 2016. godine. Kao dopuna analizi sadržaja, korišćen je i metod intervjua sa nekim od članova Saveta za štampu, kako bi se stekao potpuniji uvid o poštovanju etičkih pravila profesije i načinu na koji novinari izveštavaju o žrtvama nasilja u porodici.

Osnovna hipoteza od koje se polazi jeste da učestalost i način izveštavanja o žrtvama nasilja u porodici zavisi od uređivačke politike novina, pa se iz prakse „žutih“ listova, koji se uglavnom bave temama (crne) hronike, gde se najčešće i svrstavaju krivična dela, očekuje više tekstova i prekršaja kodeksa i zakona kojima se izaziva sekundarna viktimizacija žrtava. Izvedena hipoteza jeste da štampani mediji u izveštavanju o nasilju o porodici izazivaju sekundarnu viktimizaciju žrtava ovog krivičnog dela. Druga izvedena hipoteza je da žrtve ne prepoznaju prekršaje koje novinari čine i da je stoga broj žalbi pred Svetom za štampu manji od broja prekršaja Kodeksa koji su novinari izabranih dnevnih listova načinili prilikom izveštavanja o nasilju u porodici.

2. Sekundarna viktimizacija i mediji

Društvo je, praktično od svog nastanka, težilo da suzbijanje i smanjivanje kriminala postigne kažnjavajući njegove počinitelje, radeći na njihovoj moralnoj i psihološkoj promeni, dok se interesovanju za žrtvu nije posvećivala pažnja. Tek se tokom dvadesetog veka, a značajnije u posleratnom periodu, počelo govoriti o ulozi koju žrtva zauzima u krivičnom delu. I dok su ta prva shvatanja bila usmerena na žrtvu kao krivca – na koji način je žrtva svojim izgledom, ponašanjem, životnim stilom doprinela da postane žrtva – klatno se polako pomeralo na drugačije stavove i nastojanje da se žrtva i njen položaj razumeju bez predrasuda i sa empatijom. To je bio i podstrek za donošenje brojnih konven-

cija, zakona, propisa, ali i nepisanih pravila koji bi omogućili efikasniju zaštitu i pomoć žrtvama.

Viktimologija, ili nauka koja je određena kao učenje o žrtvi, danas se uglavnom shvata kao deo korpusa društvenih i nauka o čoveku koji izučava žrtve kriminaliteta, činioce, izvorišta i posledice viktimizacije, interakciju žrtve sa učiniocem, subjektima krivičnog sistema, neposrednim i širim socijalnim okruženjem, kao i društveno reagovanje na problem viktimizacije (Ignjatović, 2009: 141).

U stručnoj literaturi se razlikuju pojmovi primarne i sekundarne viktimizacije. „Primarna viktimizacija podrazumeva stradanje koje proističe iz radnje krivičnog dela, odnosno trpljenje direktnih posledica krivičnog dela koje se sastoje u nanošenju povrede, odnosno štete žrtvi. Te posledice se mogu klasifikovati na telesne, psihičke i materijalne“ (Simeunović-Patić & Kesić, 2016: 4). Sekundarna viktimizacija označava proces kojim se pogoršavaju negativne posledice koje su nastale primarnom viktimizacijom i:

„nastaje usled neadekvatnog reagovanja socijalnog okruženja žrtve ili usled pogrešnog postupanja u okviru formalne reakcije na viktimizaciju i obuhvata sve povrede dobara i prava žrtve do kojih može doći nakon primarne viktimizacije, u okviru formalnog i neformalnog društvenog reagovanja na krivično delo i viktimizaciju“ (Simeunović-Patić & Kesić, 2016: 4).

Sekundarnu viktimizaciju može pretrpeti svaka žrtva, ali stepen u kojem će je doživeti pre svega zavisi od individualnih karakteristika osobe. Kada je reč o nasilju u porodici, žrtve su podložnije burnijem reagovanju u vidu kriznog stanja usled činjenice da je njihov psihički ili fizički integritet povređen od strane člana domaćinstva.

Nasilje u porodici predstavlja ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice pa se tretira kao krivično delo. Članovi porodice koji mogu tražiti zaštitu od nasilja u porodici jesu supružnici i bivši supružnici, deca i roditelji, krvni, adoptivni i tazbinski srodnici, osobe koje vezuje hraniteljstvo, vanbračna zajednica ili život u istom porodičnom domaćinstvu, kao i sva ona lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno, koja imaju zajedničko dete ili je ono na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu (Porodični zakon, čl. 197).

Kada je reč o ranijim istraživanjima koja su se bavila temom sekundarne viktimizacije i medija, iz pregleda dostupne literature se zaključuje da je na međunarodnom i na nacionalnom nivou taj aspekt sekundarne viktimizacije, koja nastaje kao rezultat neadekvatnog medijskog izveštavanja, nedovoljno obrađen. Neka od realizovanih istraživanja koja mogu doprineti boljem sagledavanju date teme najčešće se tiču načina na koji se nasilje u porodici, odnosno, pre svega nasilje nad ženama, koje predstavlja i najčešći vid porodičnog nasilja, prikazuje u medijima.

Na našim prostorima, autorka Z. Mršević bavila se ovom temom i ističe da „ono što prvo pada u oči kada je u pitanju izveštavanje medija o nasilju nad ženama jeste široko medijsko odsustvo empatije sa patnjama žrtava i njihovih najbližih“ (Mršević, 2013: 16). Mediji u našoj zemlji prilikom izveštavanja o nasilju nad ženama, posebno kada se radi o najtežim slučajevima sa smrtnim ishodom, pokazuju neke od sledećih pravilnosti:

„Mediji imaju dosta široko usvojenu praksu zauzimanja stanovišta da se radi o teško neshvatljivoj tragediji koja se uglavnom nije mogla predvideti, čak i kada se, potpuno paradoksalno, istovremeno navodi višegodišnje postojanje porodičnog nasilja, višekratno obraćanje žrtve institucijama zbog porodičnog nasilja i sl. Ta medijska potraga za neposrednim motivom, u okvirima onoga što je neposredno prethodilo ubistvu i čemu se pripisuje značaj glavnog, „krunskog“ uzroka femicida, govori najviše o medijskom kontinuirano postojećem nerazumevanju problema i rodno zasnovanog nasilja i njegove kulminacije u vidu femicida.“ (Mršević, 2015: 17)

Autori Jugović, Jugović i Bogetić navode da je medijski pristup nasilju nad ženama u Srbiji obojen „poznatim tri S“: seks, skandal i spektakl:

„Česta je medijska praksa koja promovise patrijarhat kao „najbolji“ ili „jedini pravi“ način organizovanja „zdrave“ porodice i socijalnih odnosa. Ovakav medijski ton je u direktnoj suprotnosti sa vrednostima koje promovisu ravnopravnost polova. U trci za profitom i nadmetanjem snaga, mediji ponekad krše etički kodeks i vređaju dostojanstvo žrtava radi većeg tiraža ili veće gledanosti.“ (Jugović, Jugović & Bogetić, 2016: 119)

Odnosom između medija i nasilja u porodici bavila se agencija Kontakta, koja je tokom februara, marta i aprila 2015. godine sprovela istraživanje o

ovoj temi.³ U uzorku koji su činili dnevni listovi *Kurir*, *Blic*, *Politika*, *Danas*, *Informer*, *Dnevnik*, *Alo*, *24 sata*, *Večernje novosti*, *Naše novine* i *Privredni pregled*, objavljeno je ukupno 460 tekstova o temi nasilja u porodici, a kvalitativna analiza je pokazala razlike između novina u zavisnosti od njihove uređivačke koncepcije. Najveći broj tekstova koji se bavi fenomenom nasilja u porodici kroz šire novinarske forme, stavljajući akcenat na pojavu, a ne na pojedinačne slučajeve i negujući analitički pristup, našao se u *Politici*. Tabloidni pristup temi je, s druge strane, bio češći upravo u „žutim” listovima među koje spada *Kurir* i u određenoj meri *Blic*.

U cilju sagledavanja ispravnog načina izveštavanja o krivičnim delima, važno je navesti i neke od najznačajnijih odredaba koje propisuje novinarska profesija i medijski zakon. Podvođenje pod slovo zakona različitih oblasti rada, među kojima je i posao profesionalnih novinara, jedna je od nužnih pretpostavki pravne države i demokratskog društva. Osnovni medijski zakon kojim se uređuju pravila ponašanja novinara jeste Zakon o javnom informisanju i medijima. U cilju zaštite prava na privatnost:

„informacija iz privatnog života, odnosno lični zapis (pismo, dnevnik, zabeleška, digitalni zapis i sl.), zapis lika (fotografski, crtani, filmski, video, digitalni i sl.) i zapis glasa (magnetofonski, gramofonski, digitalni i sl.), ne može se objaviti bez pristanka lica čijeg se privatnog života informacija tiče, odnosno lica čije reči, lik odnosno glas sadrži, ako se pri objavljivanju može zaključiti koje je to lice. Maloletnik se ne sme učiniti prepoznatljivim u informaciji koja može da povredi njegovo pravo ili interes.“ (Zakon o javnom informisanju i medijima, čl. 80)

Obaveza novinarske pažnje podrazumeva da su „urednik i novinar dužni da sa pažnjom primerenom okolnostima, pre objavljivanja informacije koja sadrži podatke o određenoj pojavi, događaju ili ličnosti, provere njeno poreklo, istinitost i potpunost“ (Zakon o javnom informisanju i medijima, čl. 9).

Za temu ovog rada naročito je značajan član zakona koji se odnosi na dostojanstvo ličnosti i pravo na autentičnost: „Dostojanstvo ličnosti (čast, ugled, odnosno pijetet) lica na koje se odnosi informacija pravno je zaštićeno. Prikazom ili opisom scene nasilja u mediju ili medijskom sadržaju ne sme se povrediti dostojanstvo žrtve nasilja“ (Zakon o javnom informisanju i medijima, čl. 79).

³ Pogledati više u „Analiza izveštavanja dnevne štampe o nasilju u porodici” (Kontakta, 2015).

Kada je reč o informacijama iz krivičnog postupka koji je u toku, one se „mogu objaviti ako su iznete na glavnom pretresu ili ako su pribavljene ili ako su mogle biti dobijene od organa javne vlasti na osnovu zakona kojim se uređuje pristup informacijama od javnog značaja“ (Zakon o javnom informisanju i medijima, čl. 74).

Da bi se očuvala sloboda štampe, izbegla ili smanjila zakonska kontrola nad medijima, te da bi se postigla odgovornost novinara pred javnošću, mnoge demokratske zemlje prihvatile su i ustanovile nezavisne samoregulatorne mehanizme kojima građani mogu podnositi pritužbe na rad medijskih predstavnika. I dok se zakonske norme garantuju državnim autoritetom, „etičke norme garantovane su pre svega snagom društva, snagom određene društvene grupe ili snagom određene društvene profesije“ (Milenković, 2015: 26).

U našoj zemlji, samoregulatorni akt novinarske profesije kojim je uređeno postupanje novinara jeste Kodeks novinara Srbije. Ovaj dokument usvojili su Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) i Udruženje novinara Srbije (UNS) 2006. godine. O njegovom poštovanju stara se Savet za štampu – nezavisno samoregulatorno telo izdavača, vlasnika štampanih i onlajn medija i profesionalnih novinara.

Kodeksom je predviđeno više smernica čije poštovanje čini temelj profesionalnog novinarstva. Kada je u pitanju izveštavanje o krivičnim delima, s obzirom na činjenicu da žrtve često nisu svesne moći medija, u Kodeksu su sadržane etičke smernice koje obavezuju medijske predstavnike da to uzmu u obzir, te da ne zloupotrebljavaju neznanje svojih sagovornika (Kodeks novinara Srbije, Poglavlje IV, čl.3, tačka 3). Identitet žrtava mora se strogo čuvati.⁴

U cilju zaštite maloletnika, etičkim načelima predviđena je zabrana u pogledu sadržaja koji se u medijima objavljuju, odnosno „novinaru je zabranjeno da koristi neprimerene, uznemiravajuće, pornografske i sve druge sadržaje koji mogu imati štetan uticaj na decu“ (Kodeks novinara Srbije, Poglavlje IV, čl.4). Novinar je obavezan da osigura i da „dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena, fotografije ili snimka sa njegovim likom, kućom, zajednicom u kojoj živi ili prepoznatljivom okolinom“ (Kodeks novinara Srbije, Poglavlje VII, čl.4). Identitet deteta se najstrože mora čuvati, a „novinar je dužan da poštuje i štiti prava i dostojanstvo dece, žrtava zločina, osoba

⁴ Član 3 Kodeksa novinara Srbije upozorava na to da, ukoliko žrtva nekog krivičnog dela pristane na razgovor, novinar ne sme da na osnovu tog razgovora otkrije identitet žrtve ili eventualnog počinioca.

sa hendikepom i drugih ugroženih grupa“ (Kodeks novinara Srbije, Poglavlje IV, čl. 5).

U VII delu koji se odnosi na poštovanje privatnosti, Kodeks je predvideo da je novinar dužan da poštuje privatnost, dostojanstvo i integritet ljudi o kojima piše, a zatim je u smernicama ova odredba detaljnije precizirana:

„U slučajevima izveštavanja o nesrećama i krivičnim delima, nije dozvoljeno objavljivanje imena i fotografija žrtava i počinioca koje ih jasno identifikuju. Takođe, nije dozvoljeno objavljivanje bilo kakvih podataka koji bi indirektno mogli da otkriju identitet bilo žrtve, bilo počinioca, pre nego što nadležni organ to zvanično saopšti.“ (Kodeks novinara Srbije, Poglavlje VII, čl. 1, tačka 1)

Kodeks upozorava na negativne posledice po žrtvu ili počinioca u slučajevima otkrivanja njihovog identiteta, a naročito u slučajevima eventualnih grešaka ili pogrešnih pretpostavki u izveštavanju.

Ono što je jako značajno jeste odredba da se neprofesionalnost novinara ne može braniti neprofesionalnošću drugih institucija, odnosno, čak i ukoliko „nadležni državni organi objave podatke koji spadaju u domen privatnosti počinioca ili žrtve, mediji tu informaciju ne smeju da prenose. Greška državnih organa ne podrazumeva „dozvolu“ za kršenje etičkih principa profesije“ (Kodeks novinara Srbije, čl. 1, Poglavlje VII, tačka 3).

Predviđeno je i da „novinari i urednici naročito treba da izbegavaju spekulacije i prenošenje nedovoljno proverljivih stavova u svom izveštavanju“, a „u događajima koji uključuju lični bol i šok, novinar je dužan da svoja pitanja prilagodi tako da odražavaju duh saosećanja i diskrecije“ (Kodeks novinara Srbije, Poglavlje VII, čl. 2 i 3).

Važno je napomenuti i da postoje priručnici i vodiči koji daju smernice za novinare o načinu izveštavanja o nasilju u porodici. Iako se preporučuje njihova nadogradnja, jer oni uglavnom predstavljaju izdanja pre ratifikovanja Istarske konvencije 2013. godine, upoznavanje sa njima, uz zakonska i etička načela, jesu ispravan put u sprečavanju nastanka sekundarne viktimizacije. U tom smislu, značajni su: „Priručnik za medijsko izveštavanje o nasilju u porodici i nasilju nad ženama“, „Zabrana zlostavljanja i izveštavanje medija: priručnik za novinare“, „Nasilje u porodici: vodič za novinar(k)e“, „Postupanja profesionalaca kao uslov smanjenja sekundarne viktimizacije žrtava partnerskog nasilja u porodici“ i dr.

3. Metode istraživanja

Za empirijsko istraživanje izabrana je metoda kvantitativno-kvalitativne analize sadržaja. Ona predstavlja istraživačku tehniku koja se koristi za objektivnu i sistematsku deskripciju određenog sadržaja kako bi se uočile, opisale i kvantifikovale vidljive karakteristike datog teksta, odnosno poruke (Weber, 2010; Neuendorf, 2002). Ova metoda jedna je od najkorišćenijih u društvenim naukama i koristi se tako što se predmet analize, odnosno sama poruka struktuiru u opšte kategorije kako bi one bile razumljive većem broju ljudi. Rezultati istraživanja analiziranog teksta bi trebalo da pokažu prisustvo ili odsustvo određenih osobina, odnosno njihovu učestalost i promenljivost (Weber, 2010; Neuendorf, 2002; Krippendorf, 1980).

Analizom sadržaja primenjenom u ovom radu bili su obuhvaćeni tekstovi o nasilju u porodici objavljeni u tri dnevna lista sa nacionalnom pokrivenošću. Da bi se postigla sistematičnost, izabran je rotacioni uzorak sačinjen od štampanih izdanja kvalitetnih dnevnih novina *Politika*, polutabloidnih novina *Blic* i tabloidnih novina *Kurir* u periodu od 1. januara do 30. juna 2016. godine. Rotacioni uzorak obuhvatio je 25 dana. Za prvi dan nasumično je uzet ponedjeljak, 4. januar 2016. godine, zatim utorak 12. januar, pa sreda 20. januar i tako dalje do 30. juna 2016. godine.

Tabela 1: Distribucija dana u nedelji u toku perioda uzorkovanja

Ponedjeljak	Utorak	Sreda	Četvrtak	Petak	Subota	Nedelja
4. januar	12. januar	20. januar	28. januar	5. februar	13. februar	21. februar
29. februar	8. mart	16. mart	24. mart	1. april	9. april	17. april
18. april	26. april	4. maj	12. maj	20. maj	28. maj	5. jun
6. jun	14. jun	22. jun	30. jun			

Ovako formiran uzorak onemogućio je da pojedinačni događaji o kojima bi mediji izveštavali tokom više dana u nedelji iskrive nalaze o učestalosti objavljivanja tekstova o nasilju u porodici.

Uzorkovanje tekstova vršeno je pretraživanjem svih naslova u Medijskom arhivu Ebart za dane u okviru rotacionog uzorka. Zatim su iz ukupnog broja

objavljenih tekstova izdvojeni oni koji se odnose na kriminalne radnje nasilja u porodici. Važno je napomenuti da medijska baza Ebart ne poseduje fotografije, te iz tog razloga one nisu bile predmet posmatranja u ovom radu.

Sledeći korak zahtevao je drugi krug selekcije, ne bi li se utvrdilo da li je kroz medijsko izveštavanje o nasilju u porodici prouzrokovana sekundarna viktimizacija njegovih žrtava. Kriterijumi za sekundarnu viktimizaciju žrtava nasilja u porodici izvedeni su na osnovu okvirnog medijskog zakona – Zakona o javnom informisanju i medijima – i na osnovu samoregulatornog mehanizma novinarske profesije – Kodeksa novinara Srbije.

Takođe, kao dopuna analizi sadržaja, korišćen je i metod intervjua sa nekim od članova Saveta za štampu koji se staraju o poštovanju Kodeksa novinara Srbije. Intervju je obavljen 25. januara 2017. godine sa članicom Tamarom Skrozom i članom Petrom Jeremićem. Zbog svakodnevnog nadgledanja vesti koje mediji objavljuju, njihova zapažanja kada je u pitanju izveštavanje o nasilju u porodici, značajan je doprinos ciljevima ovog rada.

3.1. Kategorije analize

Instrument za medijsku analizu natpisa u štampanim medijima bio je kodni list čije su kategorije formirane na osnovu postavljenih ciljeva istraživanja, kao i hipoteza čija je ispravnost ovim putem testirana. Kodni list sastojao se od petnaest kategorija koje se mogu podeliti na četiri celine. Prvu su činile formalne odlike teksta kao što su datum, novine i rubrika u okviru koje je naslov objavljen. Sledeća celina se odnosila na utvrđivanje veličine teksta koju u novinama zauzima tema nasilja u porodici i u okviru koje su napravljene tri potkategorije: mali tekst (do 50 reči), srednja veličina teksta (do 150 reči) i duži tekstovi (preko 150 reči). Takođe, tu je naveden i naslov teksta u novinama da bi se utvrdilo da li se kroz ovu kategoriju izaziva sekundarna viktimizacija.

Treća celina kodnog lista odnosila se na identifikovanje konkretne žrtve, njenog pola, kao i izvora informacija o nasilju u porodici za medije. Ova kategorija značajna je radi utvrđivanja o kojim žrtvama krivičnog dela nasilja u porodici mediji najčešće izveštavaju, kao i na čijim se izjavama najčešće zasnivaju ovi tekstovi. U skladu sa Porodičnim zakonom, kao žrtve razlikovane su supružnici, bivši supružnici, roditelji, deca, krvni, adoptivni i tazbinski srodnici, osobe koje vezuje hraniteljstvo, vanbračna zajednica ili život u istom, porodičnom domaćinstvu, lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj

ili seksualnoj vezi odnosno, koja imaju zajedničko dete ili je ono na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu. Kao izvori informacija o nasilju u porodici i njegovim žrtvama javljaju se zvaničnici sudstva, zvaničnici MUP-a, prijatelji i rođaci žrtve ili učinioca, nasilnik, žrtva, hitna pomoć, a tekstovi se nekada preuzimaju i iz drugog medija. Takođe, važno je utvrditi koliko često sagovornici ostaju nepoznati ili mediji pružaju određenu vrstu naslućivanja izvora – saznanje samog medija – za šta se koriste fraze „kaže naš izvor”, „kažu naši sagovornici iz istrage”, „kako saznaje” *Blic*, *Politika*, *Kurir* itd.

Četvrta, a ujedno i najvažnija celina kodnog lista odnosila se na ispitivanje sekundarne viktimizacije u medijima koja je trebalo da pokaže da li novinari sekundarno viktimizuju žrtve i, ukoliko je to slučaj, u kojoj meri. Ova celina se sastojala od kategorija povrede dostojanstva žrtve (detaljno opisivanje u medijima čina nasilja koje je žrtva pretrpela i/ili navođenje reči koje joj je nasilnik uputio), otkrivanja identiteta žrtve (objavljivanje punog imena i prezimena žrtve i/ili imena i prezimena bliskog člana porodice), zatim kategorije o spekulacijama i neproverenim podacima (navođenje razloga nastanka nasilja i/ili drugih podataka koji nisu potkrepljeni dokazima, odnosno, činjeničnim stanjem) i kategorije o povredi privatnosti žrtve (objavljivanje ličnog zapisa žrtve (pismo, dnevnik, zabeleška, digitalni zapis i sl.) i/ili drugog ličnog podatka čije izostavljanje ne bi uticalo na informativnost teksta). Zbog naročite važnosti uvažavanja prava dece žrtava, kršenje novinarskih načela u izveštavanju o njima razmatrano je kroz posebnu kategoriju u okviru ispitivanja sekundarne viktimizacije žrtava: da li je medij otkrio detetov identitet punim imenom i prezimenom, odnosno imenom i prezimenom bliskog člana porodice i/ili je pravo deteta narušeno opisivanjem scene nasilja koju je dete pretrpelo.

4. Rezultati istraživanja

U analiziranom periodu, u tri dnevna štampana medija bilo je ukupno 57 tekstova o nasilju u porodici. Najmanji broj tekstova našao se u novinama koje pripadaju kategoriji kvalitetne štampe – *Politika*. Najveći broj naslova o nasilju u porodici, skoro duplo više od broja naslova u *Kuriru* i skoro petostruko više od broja naslova u *Politici*, našao se u novinama sa karakteristikama polutabloidne štampe – *Blicu*. Razlog se može naći u činjenici da je tokom 2015. i u prvog

polovini 2016. godine razvijen veliki broj kampanja protiv nasilja u porodici.⁵ Najviše tekstova o ovoj temi u polutabloidu *Blic* bi se mogao shvatiti kao do-prinos pomenutim kampanjama. Međutim, više od kvantiteta – prostora koji u novinama zauzima tema nasilja u porodici, za ovaj rad je značajan način na koji joj se pristupa, a pre svega način na koji se žrtve predstavljaju u izveštavanju o ovom krivičnom delu.

Od 57 tekstova o temi nasilja u porodici, u 13 nije prekršena neka od tačaka kojom se izaziva sekundarna viktimizacija žrtava ovog krivičnog dela. Broj prekršaja po novinama ostao je isti: *Blic* je načinio najveći broj prekršaja, zatim slede tabloidne novine *Kurir*, u kojima od ukupnog broja objavljenih tekstova u samo dva natpisa nije načinjen neki od propusta. U *Politici* je, od ukupno sedam objavljenih tekstova o nasilju u porodici, u četiri bilo prekršaja. Važno je i naznačiti da je dva od četiri natpisa kojim je prekršeno neko novinarsko načelo u izveštavanju o događajima koji uključuju žrtve u ovom ozbiljnom dnevnom listu bilo preuzeto iz drugog medija.

Tabela 2: Distribucija tekstova o nasilju u porodici i sekundarnoj viktimizaciji u štampanim medijima

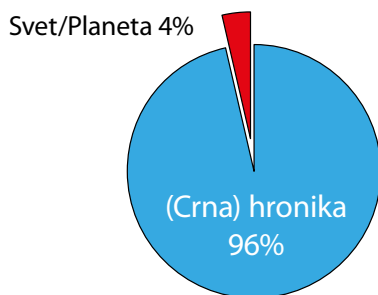
Naziv medija	Ukupan broj objavljenih tekstova o nasilju u porodici	Udeo u ukupnom broju tekstova	Ukupan broj tekstova kojima je izazvana sekundarna viktimizacija	Udeo u ukupnom broju tekstova
Blic	33	57.89%	25	56.81%
Kurir	17	29.82%	15	34.09%
Politika	7	12.28%	4	9.09%
Ukupno	57	100%	44	100%

⁵ Istraživani period medijskih tekstova o nasilju u porodici u ovom radu odnosio se na prvu polovinu 2016. godine: od 1. januara do 30. juna. Stoga je značaj dat kampanjama koje su se sprovođile krajem 2015. godine i tokom perioda istraživanja. Videti npr. sledeće kampanje i tekstove posvećene zaštiti žrtava od nasilja u porodici: <http://www.sigurnakuca.net/vesti.799.html>, <http://www.zeneprotivnasilja.net/vesti/586-zene-protiv-nasilja-evropa-wave-pokrecu-step-up-kampanju>, http://www.zeneprotivnasilja.net/images/zpn-u-novinama/2016/pdf/30.01.2016_Zene_i_dalje_zrtve_porodicnog_nasilja-Kikindske%20novine.pdf, <http://vremeprotivnasilja.rs/category/dodaci/>, <http://www.studnel.com/drustvo/item/3623-covering-isn-t-recovering>, <http://vremeprotivnasilja.rs/>

4.1. Pozicioniranje i karakteristike tekstova o nasilju u porodici

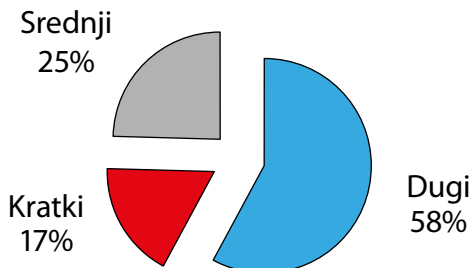
Tekstovi o nasilju u porodici najviše se distribuiraju kroz rubrike Crna hronika i Hronika. Listovi *Politika* i *Blic* dele naziv rubrike Hronika, dok je u *Kuriru* ista rubrika pod imenom Crna hronika. Takođe, određeni broj tekstova o nasilju u porodici dolazi i sa teritorija izvan naše države. Oni se nalaze na stranicama rubrika Svet kada su u pitanju dnevne novine *Politika* i *Blic*, odnosno Planeta kada se radi o dnevnom listu *Kurir*.

Grafikon 1: Zastupljenost tekstova o nasilju u porodici po rubrikama u novinama

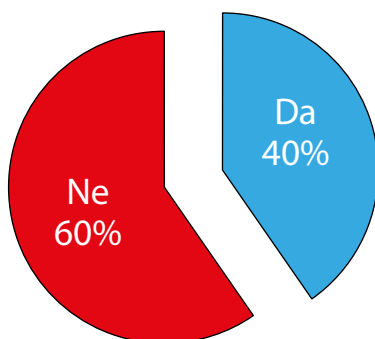
U odnosu na veličinu natpisa u novinama, najveći broj naslova pripao je kategoriji dugih tekstova, zatim slede tekstovi srednje veličine, a najmanje je kratkih kojima je dato samo obaveštenje da se nasilje dogodilo. *Blic* i *Politika* su najčešće izveštavali o slučajevima nasilja u porodici kroz tekstove srednje veličine i davanje odgovora na osnovna novinarska pitanja koja staju između 50 i 150 reči, ili ređe objavljivanjem dužih tekstova. *Kurir* je za razliku od njih o ovoj temi izveštavao skoro uvek kroz natpise koji pripadaju kategoriji dugih tekstova, odnosno u obliku teksta preko 150 reči.

Grafikon 2: Prikaz tekstova o nasilju u porodici u odnosu na veličinu

Naslovni blok predstavlja važno mesto u interpretaciji novinarskog teksta. On nudi prvu informaciju i predstavlja „mamac“ koji treba da privuče čitaoca. Istraživanje je pokazalo da je veliki broj naslova pod kojima se plasiraju tekstovi o nasilju u porodici senzacionalističkog tipa. U više od jedne trećine (23 teksta) došlo je do povrede prava žrtava u samom naslovu i u ovim slučajevima najčešće je reč o generičkom opisu pretrpljenog nasilja. Na primer: *Nožem sekla oca; Suprugu pregazio pa je izbo nožem; Drama u Kragujevcu: Čerka zabola ocu nož u bradu posle svade; Starica preživela napad krvnika: Sekao mi je ruku sekirom; Majci gurao nož u usta: Nije imao posao, stalno od nje tražio pomoć; Bivši policajac najavio da će ubiti ženu: Naći ćete nas mrtve u kolima!*

Grafikon 3: Zastupljenost kršenja prava žrtava nasilja u porodici kroz naslove

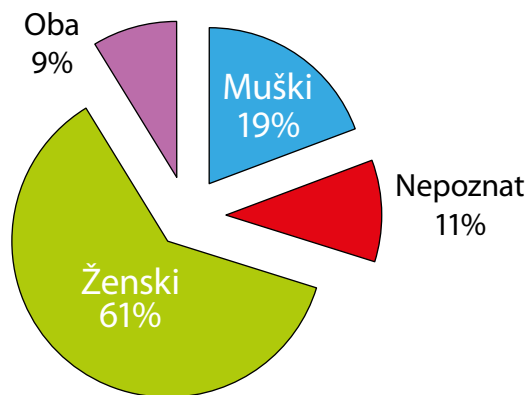
4.2. Žrtve i izvori informacija u tekstovima o nasilju u porodici

U medijskom izveštavanju o žrtvama nasilja u porodici, najveći broj tekstova je o nasilju između supružnika. Zatim slede tekstovi u kojima su žrtve roditelji i krvni, adoptivni i tazbinski srodnici, a odmah potom slede naslovi u kojima su žrtve osobe koje vezuje hraniteljstvo, vanbračna zajednica ili život u istom, porodičnom domaćinstvu. Najmanji broj tekstova vezan je za žrtve/lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno, koja imaju zajedničko dete ili je ono na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.

Tabela 3: *Žrtve nasilja u porodici u štampanim medijima u Srbiji*

Žrtve nasilja u porodici	Ukupan broj tekstova	Udeo u ukupnom broju tekstova
Supružnici	15	26.31%
Roditelji	8	14.04%
Krvni, adoptivni i tazbinski srodnici	8	14.04%
Hraniteljstvo, vanbračna zajednica, isto domaćinstvo	7	12.28%
Deca	6	10.53%
Bivši supružnici	5	8.77%
Više	4	7.02%
Nepoznata	3	5.26%
Emotivna/seksualna veza i/ili zajedničko dete	1	1.75%
Ukupno	57	100%

Kada je reč o polu žrtava nasilja u porodici, u dve trećine tekstova žene su predstavljene kao žrtve ovog krivičnog dela.⁶ U *Blicu* su žrtve bile ženskog pola u 26 natpisa, u *Kuriru* u 10 tekstova, a u *Politici* u 4 teksta.

Grafikon 4: *Prikaz pola žrtvi u uzorkovanim tekstovima*

⁶ Od 57 tekstova o nasilju u porodici žene su žrtve u 35 njih, a muškarci u 11. Oba pola čine žrtve u pet tekstova, a nepoznat pol žrtve je u šest novinarskih natpisa. Ovo znači da od 57 tekstova, žene su žrtve u 40.

Kao izvori informacija za novinare javljaju se zvaničnici državnih organa koji su nadležni za suzbijanje i kažnjavanje krivičnog dela nasilja u porodici, a i druga lica koja su u nekoj vrsti veze (srodstvo ili poznanstvo) sa žrtvom, odnosno učiniocem nasilja u porodici. Ipak, najčešći izvor informacija u uzorkovanom periodu bio je nepoznat, bez navođenja ikakvih podataka o poreklu informacije, a sledeći po redu pripada takođe kategoriji neimenovanih izvora, odnosno do informacija u tekstu novinari su došli „zahvaljujući saznanjima samog medija“ ili „njihovih izvora“. Ovakva praksa medija je zabrinjavajuća, a na to dodatno ukazuje i Kodeks novinara Srbije koji čestu upotrebu neimenovanih izvora informacija vidi kao „način da izvor ili sam novinar/medij iznese netačne, nepotpune i nedovoljno proverene informacije“ (Kodeks novinara Srbije, Poglavlje VI, čl. 3, tačka 2).

Tabela 4: Izvori informacija u štampanim medijima u Srbiji

Izvori informacija	Ukupan broj tekstova	Udeo u ukupnom broju tekstova
Nepoznat izvor	15	26.31%
Saznanje samog medija	12	21.06%
Više izvora	9	15.79%
Prijatelji žrtve ili učinioca	8	14.04%
Rođaci žrtve ili učinioca	3	5.26%
Drugi medij	3	5.26%
Žrtva nasilja	2	3.50%
Zvaničnici MUP-a	2	3.50%
Zvaničnici sudstva	1	1.76%
Hitna pomoć	1	1.76%
Počinitelj nasilja	1	1.76%
Ukupno	57	100%

4.3. Sekundarna viktimizacija žrtava nasilja u porodici

Kada se u obzir uzmu kategorije pod kojima je razmatrana sekundarna viktimizacija, povredom dostojanstva žrtve novinarska načela su prekršena u 33 natpisa. U *Blicu* je bilo 16 tekstova u kojima je načinjen prekršaj povrede dostojanstva i integriteta žrtve, u *Kuriru* 13, a u *Politici* četiri. Tu su ubrojani

tekstovi u kojima su scene nasilja bile bespotrebno opisane i natpisi u kojima su novinari navodili reči koje je nasilnik uputio žrtvi tokom ili nakog čina nasilja:

„...Ivan je izašao iz sobe i vratio se s nožem. Počeo je da me ubada, kao da bode jastuk. Deca su vrištala, a krv je iz mene šikljala kao iz fontane...“ (Kurir, 08.03.2016, Krvava porodična drama u Pančevu: Muž me iskasapio nožem pred decom)

„Prema nezvaničnim informacijama, muškarac je automobilom udario svoju suprugu, a onda je više puta ubo nožem u vrat i stomak.“ (Politika, 18.04.2016, Autom udario suprugu, a potom je napao nožem)

„On je rekao i da se ne seća poruka koje je slao Ivani Stamenković, a u kojima preči bivšoj supruzi rečima da se „neće prepoznati u ogledalu kad je prebije...“ (Blic, 04.01.2016, Muž davitelj bi da plati kaznu za šamaranje Sindi Models)

Otkrivanje identiteta žrtava predstavlja povredu koja je u najdirektnijoj vezi sa izazivanjem sekundarne viktimizacije. Identifikovana žrtva u direktnoj je opasnosti od osuđivanja okoline, stvara se rizik njene reviktimizacije i otvara mogućnost za narušavanje njene psihičke ravnoteže i normalnog funkcionisanja. Ukoliko je sa identifikacijom načinjena još neka povreda (npr. povreda dostojanstva gde je u mediju detaljno opisano i nasilje koje je žrtva doživela) posledice primarne viktimizacije se drastično pooštavaju. Od 44 naslova u kojima je došlo do nekog prekršaja zakonskih i/ili etičkih načela novinarske profesije, u 32 teksta je načinjen propust zahvaljujući kome je žrtva direktno (punim imenom i prezimenom) ili indirektno (imenom i prezimenom bliskog člana porodice) identifikovana. Najveći broj prekršaja i u ovom slučaju načinio je polutabloidni list *Blic* gde je bilo 19 tekstova u kojima je načinjen prekršaj otkrivanja identiteta žrtve. U *Kuriru* je bilo 11 takvih natpisa, a u *Politici* dva. Neki od primera identifikacije žrtava su:

„...kada je psihički oboleli i pijani rođak Bora Bogojev (53) sekirom pokušao da ubije njegovu majku Ratku Bogojev (75), koja je zadobila prelom lobanje...“ (Blic, 20.05.2016, 10 godina nam preči ali niko da nas zaštiti)

„Safet Useinović (42) uhapšen je zbog sumnje da je pre tri dana, posle svađe, na ulici u Zemunu nožem izbo rođenog brata Miroslava (30)...“ (Blic, 24.03.2016, Nožem ubo mlađeg brata)

Baziranjem tekstova na spekulacijama, pretpostavkama, nagađanjima i neproverenim podacima načinjeno je 20 propusta. U *Blicu* je bilo 13 tekstova u kojima je načinjen ovaj prekršaj, u *Kuriru* šest, a u *Politici* jedan. Najčešće je takvih novinarskih spekulacija bilo povodom navođenja razloga zbog kojih je došlo do nasilja u porodici. Primeri takvog neprofesionalnog novinarskog izveštavanja su:

„Svađa je izbila u večernjim satima, kada je Mirjana nasrnula na oca nožem. Udarila ga je u vrat, ali je Milivoje uspeo da sedne u svoj automobil i da ode do Kliničkog centra. Tamo je primljen na odeljenje ORL, gde su mu povrede sanirane. Mirjana je policiji izjavila da se njen otac sam povredio, a posle je priznala da ga je ona napala. Motiv su višegodišnji loši porodični odnosi.“ (Blic, 29.02.2016, Nožem sekla oca)

„...pretpostavlja se da je motiv obračuna višegodišnji sukob između oca i ćerke. Porodična drama odigrala se u subotu uveče, nakon što su se Mirjana R. i njen otac žestoko posvađali. U jednom trenutku ona je zgrabila nož i ubola Milivoja R. u bradu. Iako povređen, on je seo u automobil i odvezao se u bolnicu...“ (Kurir, 29.02.2016, Drama u Kragujevcu: Ćerka zabola ocu nož u bradu posle svađe!)

„Šta je pravi razlog svađe i tragedije nikome od komšija nije poznato, ali smo od više njih doznali da su porodični odnosi bili jako narušeni iz raznih razloga, ne samo zbog teške materijalne situacije. Živojin je, tvrde, bio prek čovek nepredvidivog ponašanja, naročito prema najbližim članovima svoje porodice.“ (Politika, 06.06.2016, Ubio kćerku pa izvršio samoubistvo)

Od 57 tekstova o nasilju u porodici, maloletna deca su bila žrtve u četiri natpisa. U tri takva teksta koja su prenela sva tri analizirana medija radi se o istom slučaju čedomorstva u ženskom zatvoru u Požarevcu u čijem izveštavanju nije bilo povrede nekog od prava deteta koji su bili posmatrani kao indikatori sekundarne viktimizacije (otkrivanje detetovog identiteta direktno ili indirektno i/ili opisivanje scene nasilja koju je dete pretrpelo). U jednom tekstu koji je preneo *Blic*, postojala je povreda prava deteta kroz indirektno identifikovanje

maloletne žrtve nasilja u porodici (navedeno ime bliskog člana porodice i mesto stanovanja):

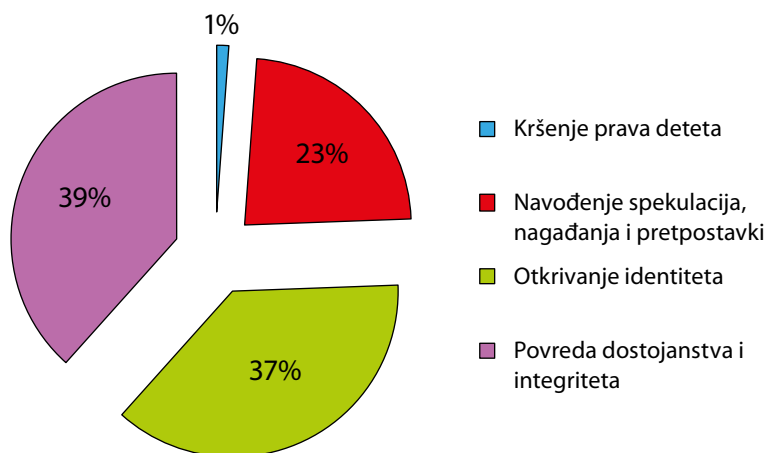
„Toplica M. (44) iz sela Batovca kod Požarevca optužen je da je prošle godine obljubio ćerku (14), koja je u septembru rodila mrtvo muško dete.“
(Blic, 05.02.2016. Optužen da je obljubio ćerku (14))

Kada se radi o povredi privatnosti žrtava, ni u jednom od analiziranih tekstova nije objavljen lični zapis žrtve kao što su pismo, dnevnik, zabeleška, digitalni zapis i sl. čime bi bio načinjen prekršaj medijskih načela. S druge strane, štampani mediji su često objavljivali podatke koji nisu u direktnoj vezi sa informativnošću teksta i ne spadaju u pitanja o kojima javnost ima pravo da bude obavještena. Takvi podaci jesu navođenje razloga zbog kojih je žrtva postala meta nasilnika, zatim navođenje reči koje je nasilnik uputio žrtvi tokom ili nakon samog čina nasilja, detaljno bezrazložno opisivanje scena nasilja i sl. Kako se iz prethodnog teksta vidi, ovi propusti novinara već su obuhvaćeni kroz indikatore o povredi dostojanstva i integriteta žrtava i povrede koje su nastale kroz spekulacije, pretpostavke i nagađanja u tekstovima o žrtvama nasilja u porodici. Stoga, oni neće ponovo biti uračunati i u prekršaje povrede privatnosti kako bi se sprečilo dupliranje istih prekršaja.

4.4. Prekršaji medija i izazivanje sekundarne viktimizacije žrtava nasilja u porodici

Ukupan broj propusta kojima su novinari prekršili neki od zakonskih i/ili etičkih propisa kojima se utiče na izazivanje sekundarne viktimizacije žrtava nasilja u porodici je 86. Najčešće su štampani mediji koji su bili predmet istraživanja u ovom radu grešili prilikom objavljivanja informacija kojima se povređuje dostojanstvo i integritet žrtava, a odmah potom propusti su čenjeni medijskim objavama u kojima je otkriven identitet žrtava. Zatim slede greške u baziranju tekstova na nagađanjima, spekulacijama i pretpostavkama koje se predstavljaju kao činjenice, a ovim prekršajima povređeno je i pravo na privatnost. Prava deteta narušena su u jednom tekstu koji je objavio *Blic*.

Grafikon 5: Prekršaji kojima je izazvana sekundarna viktimizacija žrtava nasilja u porodici

Ukoliko se uzmu u obzir pojedinačni mediji, najveći broj prekršaja napravio je *Blic*, zatim sledi *Kurir* i na poslednjem mestu je *Politika*.

Tabela 5: Distribucija ukupnog broja prekršaja u štampanim medijima u Srbiji

Naziv medija	Ukupan broj prekršaja	Udeo u ukupnom broju prekršaja
Blic	49	56.98%
Kurir	30	34.88%
Politika	7	8.14%
Ukupno	86	100%

4.5. Savet za štampu i žalbeni postupci

U periodu od 1. januara do 30. juna 2016. godine, Savetu za štampu podneta je ukupno 21 žalba protiv *Politike*, *Blica* i *Kurira*. Kada se izuzmu žalbe na sadržaje na internetu, u pomenutom periodu bilo je 16 žalbi protiv ovih dnevnih listova.

Ono što je naročito značajno za ovaj rad jeste činjenica da nijedna žalba pred Savetom za štampu nije pokrenuta zbog kršenja Kodeksa novinara Srbije prilikom izveštavanja novinara o žrtvama nasilja u porodici. U rotacionom uzorku dnevnih novina *Kurir*, *Blic* i *Politika* u periodu od šest meseci načinjeno

je upupno 86 prekršaja koji mogu da dovedu do sekundarne viktimizacije žrtava ovog krivičnog dela. To znači da su novinari *Politike*, *Blica* i *Kurira* u roku od 25 dana napravili 86 prekršaja koji dovode do sekundarne viktimizacije, a da žrtve nasilja u porodici, ili druga ovlašćena lica, za 182 dana nisu pokrenuli nijedan žalbeni postupak pred Savetom.

5. Diskusija o rezultatima istraživanja

Najveće iznenađenje u radu predstavlja način na koji *Blic* izveštava o žrtvama nasilja u porodici, koji, iako polutabloid, ima više prekršaja medijskih načela od tabloidnih novina *Kurir*. Veliki broj novinarskih propusta u ovom listu upućuje na zaključak da se *Blic* sve više približava novinama sa karakteristikama tabloidne štampe. Sa tim je saglasan član Saveta za štampu, Petar Jeremić, jer se i iz nalaza o prekršajima koji dnevni list *Blic* čini kada su u pitanju druge tačke Kodeksa, jasno vidi njegovo naginganje ka tabloidnom novinarstvu. Po njegovom zapažanju, o izveštavanju o događajima koji uključuju žrtve, štampani mediji najčešće krše odredbe Kodeksa koje se tiču povrede privatnosti i prava na dostojanstvo i integritet žrtava.⁷

Sličnog je mišljenja i Tamara Skroza, takođe članica Saveta za štampu. Ona kaže da nema razlike u tačkama Kodeksa koje novinari u različitim medijima krše, već da ona postoji samo u intenzitetu, odnosno da:

„svi mediji koji se bave nasiljem u porodici, isključujući *Danas* i *Politiku* kao medije koji ne greše u ovom smislu, prave potpuno iste greške, jedino je razlika u tome što neki mediji uporno, na dnevnom nivou, insistiraju na ponavljanju identičnih grešaka, dok se neki mediji u nekom trenutku zaustave i shvate da više ne mogu da gaze po tom slučaju“.⁸

Kako su rezultati istraživanja pokazali, najčešće greške dnevnog lista *Politika* jesu bespotrebno detaljno opisivanje scene nasilja koje je žrtva pretrpela i greške nastale direktnom ili indirektnom identifikacijom žrtava nasilja u porodici. Kako je polovina tekstova kojima je načinjen neki od propusta (dva od četiri natpisa) bilo preuzeto iz drugog medija, obazriviji način pri selekciji takvih tekstova umanjio bi i broj prekršaja koji se pripisuju *Politici* kao kvalitetnom dnevnom listu.

⁷ Podatak dobijen u intervjuu sa Petrom Jeremićem, datum: 25.01.2017. godine

⁸ Podatak dobijen u intervjuu sa Tamarom Skrozom, datum: 25.01.2017. godine

Blic je u izveštavanju o žrtvama nasilja u porodici načinio najviše prekršaja profesionalnih standarda. U izveštaju o monitoringu poštovanja Kodeksa novinara Srbije, Savet za štampu bio je istog mišljenja ocenivši izveštavanje ovog medija o slučajevima porodičnog nasilja, suprotno brojnim tačkama Kodeksa, iako se *Blic* navodno zalaže za borbu protiv nasilja.⁹ *Kurir* je u analiziranom periodu imao manje objava, a u skladu sa tim i manje prekršaja od polutabloidnog lista *Blic*. Propusti su, kao i u *Blicu*, činjeni povodom kršenja dostojanstva i integriteta žrtava u tekstovima u kojima su opisivane scene nasilja i/ili reči nasilnika upućenih žrtvi, zatim prekršaji u objavljivanju identiteta, navođenju spekulacija i pretpostavki naročito povodom razloga nasilja i narušavanju privatnosti.

Ono što je takođe značajno za predmet ovog rada tiče se akcije koju je pokrenuo dnevni list *Kurir* u cilju sprečavanja svake vrste nasilja, a pre svega porodičnog. Naime, posle slučaja žigovanja Marije Ferizović, a na svetski dan zaštite žena, 25. novembra 2016. godine, ovaj dnevni list otpočeo je tzv. humanitarnu akciju pod nazivom „Stop nasilju“. I dok takve kampanje obično predstavljaju odgovoran odnos prema zajednici rešavajući neki od važnih društvenih problema, *Kurir* je od pokretanja akcije „Stop nasilju“ skoro svakodnevno objavljivao priče žena koje su pretrpele nasilje, utičući na izazivanje sekundarne viktimizacije. Iako se identitet žrtava ne otkriva u potpunosti, u ilustrativnosti priča o nasilju, osim grafičkih prikaza nastalih posledica, veoma često se detaljno opisuje sam nasilni čin, postupci i reči nasilnika prema žrtvama, a neretko su navođeni i razlozi zbog koga je do nasilja došlo (videti Kurir, 2016) U cilju podrške žrtvama, njihovog ohrabrenja i ohrabrenja drugih žena koje trpe nasilje da izađu i stanu na put nasilju, stiče se utisak da je *Kurir* zaboravio brojne odredbe Kodeksa novinara Srbije kada je reč o izveštavanju o događajima koji uključuju žrtve.¹⁰ Iako su akciju podržale i mnoge javne ličnosti, ovakav način izlaganja javnosti žrtava nasilja u porodici i njihovih slučajeva, u direktnoj je vezi sa izazivanjem sekundarne viktimizacije. Kako kaže Tamara Skroza, tu je na delu kršenje važne tačke Kodeksa kojom je zabranjeno koristiti neznanje i emocije sagovornika:

„Ako novinar razgovara sa ženom koja je prebijena i koja sigurno ne zna šta je Kodeks novinara i kolika je moć medija, i koja sigurno ne zna kakve su posledice onoga što će ona reći za medije, onda ti njenom izjavi kao novinar

⁹ Više o Monitoringu poštovanja Kodeksa novinara Srbije u dnevnim listovima u periodu od 01. marta do 31. decembra 2016. godine pogledati u Savet za štampu (2017).

¹⁰ Pogledati više na: <https://www.cenzolovka.rs/etika/mediji-opravdavaju-nasilnike/>

ili novinarka prilaziš sa posebnom pažnjom i ne zloupotrebljavaš to što je ona iz dobrote svog srca i iz te nesreće u kojoj se našla tebi otvorila dušu“.¹¹

Rezultati su pokazali i da se tekstovi o nasilju u porodici skoro u potpunosti distribuiraju kroz rubrike (crnih) hronika.¹² Ovo otvara značajno pitanje o tome da li bi se ovako značajnoj temi i negativnoj društvenoj pojavi trebalo više pristupiti kroz rubriku Društvo i staviti akcenat na sam fenomen umesto na sudbine žrtava koje se najčešće senzacionalizuju.

Skoro dve trećine objavljenih naslova pripalo je kategoriji dugih tekstova. Autori J. Kleut i U. Mišljenović navode kako se u medijskom tretmanu žrtava razlikuju kratki tekstovi i oni opsežni u kojima nijedan deo života žrtve nije pošteđen i u kome opremljenost teksta (senzacionalistički naslovi, fotografije) govore o temljnom medijskom pristupu sa ciljem povećanja profita, bez obzira na poštovanje prema žrtvama (Kleut & Mišljenović, 2016: 25). Oni takođe dodaju da mediji često štite identitet osumnjičenih, ali ne i identitet napadnute osobe.

Rezultati su pokazali i da su žene najčešće žrtve nasilja u porodici o kojima mediji pišu. Ako se ovo uporedi sa podatkom da se nasilje najčešće desi između supružnika, dolazi se do zaključka da žene najčešće stradaju u bračnoj vezi, odnosno da o toj vrsti nasilja u porodici mediji najviše izveštavaju. Z. Đurđević objašnjava da rizik da postane žrtva nasilja nije isti za svakog člana porodice, odnosno da „najveći rizik da se izvrši ubistvo u porodici postoji među bračnim partnerima“, a da su u tom slučaju najčešće žrtve žene (Đurđević, 2014: 160). Ako se u obzir uzmu i drugi članovi porodice, posle nasilja sa smrtnim ishodom koje se dešava među supružnicima, sledeći po redu najčešći tip porodičnog ubistva jeste ubistvo deteta od strane roditelja, dok su ubistva kod kojih su izvršilac i žrtva sestra i brat, najređi tip porodičnih ubistava (Đurđević, 2014: 160).

Kada je reč o medijskom tretmanu dece, rezultati istraživanja ovog rada su pokazali da postoji značajno manji broj objava u kojima su žrtve deca i da najmanje propusta novinari prave u izveštavanju o njima. To može biti pozitivan nalaz koji govori o obazrivijem pristupu kada je reč o ovoj naročito osetljivoj kategoriji žrtava nasilja u porodici. Ipak, takvog mišljenja nije članica Komisije za žalbe Tamara Skroza, koja ovakve rezultate objašnjava činjenicom da u sluča-

¹¹ Podatak dobijen u intervjuu sa Tamarom Skrozom, datum: 25.01.2017. godine

¹² Analize medijskih sadržaja štampanih medija pokazuju da se pravo na privatnost, dostojanstvo i integritet žrtava najčešće krši u rubrikama (crnih) hronika. Videti npr. Etički i profesionalni aspekti izveštavanja dnevne štampe u Srbiji (Krstić & Milojević, 2015), Zaštita privatnosti i pretpostavka nevinosti u medijima (Kleut & Mišljenović, 2016).

jevima gde su žrtve deca, ljudi ne žele da izađu u javnost. Postupanje novinara u događajima koji uključuju decu, prema njenom mišljenju, ne razlikuje se od postupanja prema drugim žrtavama: „Novinari nemilice objašnjavaju i opisuju nasilje nad decom, ne mareći uopšte kako se na njih to odražava i podjednako nemaju milosti, ma koliko te žrtve imaju godina“.¹³

U publikaciji „Deca u medijskom ogledalu“ koju je uradio Unicef u Srbiji, došlo se do zaključka da način na koji mediji predstavljaju osetljive kategorije stanovništva kao što su deca ima veliki uticaj na odnos društva prema njima, ali i na to kako će se oni ponašati kad odrastu:

„Na osnovu medijskih slika deca formiraju uzore, znanje o tome koja se ponašanja podstiču i cene i u kakvom društvu žive. Novija istraživanja štampe, međutim, pokazuju da u mnogim zemljama tekstovi o deci, a naročito o pravima dece, nisu ni česti ni raznovrsni, da se o deci sve više piše u tabloidima i da ona za štampu postaju zanimljiva samo kada njihove sudbine mogu da se senzacionalizuju ili komercijalizuju. Medijske slike o deci i detinjstvu zato nisu samo medijski proizvodi za jednokratnu upotrebu. One su pokazatelji odnosa društva prema kompleksnom svetu dece i njihovih prava u svim oblastima života, od igre do obrazovanja, od zdravlja do formiranja identiteta, od kvaliteta ishrane do digniteta.“ (Deca u medijskom ogledalu, 2010: 19)

Kada se radi o žalbenim postupcima pred Savetom za štampu, dobijeni rezultati govore da građani Srbije, među kojima i žrtve nasilja u porodici, u nedovoljnoj meri prepoznaju prekršaje koji novinari čine. Pojedinci retko preduzimaju mere kako bi zaštitili svoja prava i interese pred telom zaduženim da se brine o profesionalnim standardima i izriče mere za kršenje istih, a čini se i da su ljudi nedovoljno svesni ove mogućnosti. Mali broj žalbi koje Savet razmatra na godšnjem nivou još jedan je dokaz u prilog toj tezi.¹⁴

Osnovna hipoteza rada da će učestalost i način izveštavanja o žrtvama nasilja u porodici biti u zavisnosti od uređivačke politike novina i da će stoga u tabloidnim listovima biti više tekstova i prekršaja etičkih načela i medijskih zakona kojima se izaziva sekundarna viktimizacija žrtava nego u novinama sa karakteristikama kvalitetne štampe, potvrđena je dobijenim rezultatima istraživanja. *Po-*

¹³ Podatak dobijen u intervjuu sa Tamarom Skrozom, datum: 25.01.2017. godine

¹⁴ U 2016. godini Komisija za žalbe razmatrala je ukupno 82 žalbe.

litika kao medij sa karakteristikama kvalitetne štampe načinio je značajno manji broj prekršaja kojima se izaziva sekundarna viktimizacija žrtava ovog krivičnog dela od tabloidnih novina *Kurir* i polutabloida *Blic*.

Izvedene hipoteze da štampani mediji u izveštavanju o nasilju o porodici izazivaju sekundarnu viktimizaciju žrtava i da žrtve ne prepoznaju prekršaje koji novinari čine, te da je stoga broj žalbi pred Savetom za štampu manji od broja prekršaja Kodeksa koji su novinari izabranih dnevnih listova načinili prilikom izveštavanja o nasilju u porodici, takođe su potvrđene dobijenim rezultatima.

6. Zaključak

Način izveštavanja srpskih štampanih medija o krivičnom delu nasilja u porodici pokazao je da novinari u velikoj meri čine propuste kojima dodatno krše neka od fundamentalnih prava žrtava i izazivaju njihovu sekundarnu viktimizaciju. Najčešće su na udaru medijske neprofesionalnosti pravo na privatnost, dostojanstvo i integritet ličnosti.

U cilju sprečavanja dodatne povrede prava žrtava i zarad podizanja standarda profesionalnosti u obrađivanju tema i događaja u kojima ima žrtava, kao što je krivično delo nasilja u porodici, novinari bi trebalo da izbegnu neke od načešćih grešaka kao što su identifikacija žrtava, opisivanje scena nasilja i navođenje razloga nastanka nasilja. Osim identifikacije punim imenom i prezimenom, odnosno imenom i prezimenom bliskog člana porodice, nekada će i samo navođenje mesta stanovanja (kada je u pitanju mala sredina u kojoj žrtva živi) otkriti identitet osobe koja je pretrpela nasilje i proizvesti njenu sekundarnu viktimizaciju.

Kada je reč o opisivanju scena nasilja, Zakon o javnom informisanju i medijima kaže da se takvim novinarskim postupcima utiče na povredu dostojanstva, a Kodeks novinara Srbije ove sadržaje svrstava u uznemirujuće i one kojima se krši pravo na privatnost žrtve. Međutim, mimo zakona i pravila koje je sama profesija propisala, ovakvo novinarsko postupanje se može okarakteristati kao nečovečno. Da li je žrtva prvo bila pretučena kaišem, a onda je po njoj nasilnik urinirao, nisu pitanja u koja bi novinari trebalo da ulaze, a još manje da o tome pišu. „Atraktivnost“ teksta (ili je možda bolji izraz vulgarnost) ne sme se graditi na tuđem bolu, patnji, nesreći, poniženju. Žrtve često nisu svesne moći medija, a novinari ne bi trebalo da zloupotrebljavaju moć koju imaju.

Takođe, novinari često izveštavaju o razlozima i uzrocima nasilja. Izgleda da ne postoji svest da se traganjem za razlozima traži i opravdanje za nasilnika, a krivica posredno prebacuje na žrtvu, kao i da ne postoji adekvatna novinarska etika koja bi štitila žrtve od prevremene optužbe kroz medije.

Kakve će posledice ovakav neadekvatan pristup proizvesti za žrtve nasilja u porodici? Pre svega se postavlja pitanje žrtvinog oporavka, preovladavanja kriznog događaja i vraćanja u stanje psihičke ravnoteže koja je bila prisutna pre nego što se nasilje u porodici dogodilo. Dodatno razvlačenje kroz medije može otežati ovaj proces. Neznanje sagovornika o moći koju mediji imaju često biva iskorišćeno za ulaženje u domen privatnosti i nalažanje „najneobičnijih scena nasilja“ o kojem žrtva svedoči i koje potom uz bombastične naslove „krase“ stranice novina. Žrtve najčešće ne poznaju medijske zakone i etička pravila, a obaveza da se mora odgovoriti na svako, pa i neprikladno novinarsko pitanje, ukazuje na zloupotrebu moći koju novinari imaju i neprofesionalan i nečovečan pristup u obrađivanju tema koje uključuju žrtve.

Razlike među medijima postoje, ali dok su najtiražnije novine u našoj zemlji ujedno i novine koje najviše krše etička i zakonska načela profesije, razloga za brigu je više nego dovoljno. Kada se na to doda činjenica da, usled takvog pristupa, najosetljivije kategorije stanovništva (kakve su žrtve nasilja u porodici) dodatno stradaju, aktivnost struke u izgradnji mehanizama sprečavanja takvog neprofesionalnog postupanja čini se kao nužna posledica.

Jedan od takvih mehanizama predstavlja novi predlog Saveta za štampu koji je i dalje u razmatranju. Po njemu, o svakom kršenju Kodeksa novinara Srbije u kojem medij koji je napravio grešku istu ne prizna i ne izvini se subjektima koji su takvim postupkom oštećeni, biće obavешteni svi mediji. Moralna osuda struke jeste jedan od načina „kažnjavanja“. Ipak, čini se zabrinjavajućim to što veliki broj propusta koji mediji prave nije prepoznat u javnosti i građani retko podnose žalbe Savetu za štampu.

Zaključuje se da je među medijskim predstavnicima nedovoljno ukazano na opasnosti sekundarne viktimizacije po žrtve, a da žrtve ne prepoznaju povrede prava koje novinari čine. Neznanje ne sme biti opravdanje, te je nužno podići svest o ovoj oblasti, naročito među onima koji su tvorci javnog mnjenja – novinarima.

Literatura

- Aleksić, J. & Đorgović, J. (2011). *Priručnik za medijsko izveštavanje o nasilju u porodici i nasilju nad ženama*. Beograd: Ministarstvo rada i socijalne politike, Uprava za rodnu ravnopravnost.
- Kontakta (2015). Analiza izveštavanja dnevne štampe o nasilju u porodici. Posećeno 21.01.2017. URL: <http://kontakta.rs/analiza-izvestavanja-dnevne-stampe-o-nasilju-u-porodici-februar-mart-april-2015/>.
- Vreme (2016). *Vreme protiv nasilja*. Posećeno 03.02.2017. URL: <http://vreme-protivnasilja.rs/>
- Dečiji fond Ujedinjenih nacija (2010). *Deca u medijskom ogledalu*. Beograd: Dečiji fond Ujedinjenih nacija (UNICEF).
- Dičić-Kostić, N. (2012). *Zabrana zlostavljanja i izveštavanje medija: priručnik za novinare*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Đurđević, Z. (2014). *Krivična dela ubistva*. Beograd: Službeni glasnik.
- Žene protiv nasilja (2016). *Žene protiv nasilja Evropa (WAVE) pokreću Step up! kampanju*. Posećeno 05.02.2017. URL: <http://www.zeneprotivnasilja.net/vesti/586-zene-protiv-nasilja-evropa-wave-pokrecu-step-up-kampanju>
- Žene protiv nasilja (2016). *Žene i dalje žrtve porodičnog nasilja*. Posećeno 05.02.2017. URL: http://www.zeneprotivnasilja.net/images/zpn-u-novina-ma/2016/pdf/30.01.2016_Zene_i_dalje_zrtve_porodicnog_nasilja-Kikindske%20novine.pdf
- Zakon o javnom informisanju i medijima (2016). *Službeni glasnik RS*, br. 83/2014, 58/2015 i 12/2016.
- Ignjatović, Đ. (2009). *Teorije u kriminologiji*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Ignjatović, Đ. & Simeunović-Patić, B. (2015). *Viktimologija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Ignjatović, T. (2008). *Nasilje u porodici: vodič za novinar(k)e*. Beograd: Autonomni ženski centar, Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici.
- Ignjatović, T. (2009). Postupanja profesionalaca kao uslov smanjenja sekundarne viktimizacije žrtava partnerskog nasilja u porodici. *Temida*, (12)2: 33-47.

- Jugović, A., Jugović, J. & Bogetić D. (2016). Socio-kulturni kontekst i karakteristike nasilja nad ženama u Srbiji. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, X(15): 105-123.
- Kleut, J. & Mišljenović, U. (2016). *Zaštita privatnosti i pretpostavka nevinosti u medijima*. Beograd: Partneri za demokratke promene Srbija.
- Kodeks novinara Srbije*. (2006). Beograd: Nezavisno udruženje novinara Srbije i Udruženje novinara Srbije
- Krstić, A. & Milojević, A. (2015). Etički i profesionalni aspekti izveštavanja dnevne štampe u Srbiji. U: *Indikatori profesionalnog/neprofesionalnog ponašanja novinara i medija – mogućnosti za poboljšanje stanja* (str. 11-37). Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu.
- Krippendorff, K. (1980). *Content analysis. An introduction to its methodology*. Berverly Hills: Sage.
- Kurir (2016). *Kurir – stop nasilju*. Posećeno 11.01.2017. URL: <https://www.kurir.rs/tagovi/stop-nasilju>.
- Milenković, D. (2015). *Medijsko pravo i politike*. Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu
- Mršević, Z. (2013). *Kvalitativna analiza medijskog izveštavanja o nasilju nad ženama u Srbiji*. Beograd: Program Ujedinjenih nacija za razvoj.
- Mršević, Z. (2015). *Mediji u Srbiji 2014 o rodno zasnovanom nasilju: Između stereotipa i zabave*. Beograd: Program Ujedinjenih nacija za razvoj.
- Neuendorf, K. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. London: Sage.
- Porodični zakon (2015). *Službeni glasnik RS*, br. 18/2005, 72/2011 i 6/2015.
- Savet za štampu (2017). *Monitoring poštovanja Kodeksa novinara Srbije*. Posećeno 17.12.2016. URL: <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/monitoring-postovanja-kodeksa-novinara-srbije/132/2017/01/25/1365/rezultati-monitoringa-postovanja-kodeksa-novinara-u-dnevnim-novinama-od-mar-ta-do-decembra-2016.html>.
- Simeunović-Patić, B. & Kesić T. (2016). *Kriminalistička viktimologija*. Beograd: Kriminalističko policijska akademija.
- Weber, R. P. (1990). *Basic Content Analysis* (2nd edition). Newbury Park: Sage.

Dragana Božović

University of Belgrade, Faculty of Political Sciences, Serbia

**JOURNALISTIC ETHICS AND SECONDARY VICTIMIZATION IN
THE PRINT MEDIA IN SERBIA**

***Abstract:** Publishing of information which cause violation of the victims' rights to dignity, privacy and safety is a very common non-professional practice of journalists reporting on crime. This creates conditions for the secondary victimization which manifests itself through the aggravation of the negative consequences caused by criminal act. The aim of this paper is to examine how print media in Serbia provoke secondary victimization through the violation of ethical principles in reporting about victims of criminal acts. Content analysis is used to analyse news articles about victims of domestic violence published in the period from January 1st to June 30th 2016. Rotary sample included three printed editions of newspapers with different editorial policies and have national coverage: quality daily newspaper Politika, middle-market tabloid Blic and tabloid newspaper Kurir. In order to understand the application of the ethical code of journalism in reporting on domestic violence, the research also includes interviews with some of the members of the Press Council. The results show that there are differences between the analyzed newspapers in the approach to the topic of domestic violence and reporting on the victims of this type of crime. In the analyzed period Blic made the highest number of ethical violations, followed by the newspaper Kurir, while in Politika there is significantly fewer articles that create the conditions for secondary victimization. Revealing the identity of the victims, unjustified search for the reasons for the occurrence of violence and publishing other data that are not directly related to informativeness of the text, but intrude into the private domain, are some of the most common violations of journalists' ethical code.*

***Keywords:** ethics, journalism, secondary victimization, domestic violence, print media, Serbia*

Novinarska etika i sekundarna viktimizacija
u štampanim medijima u Srbiji